

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELNIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

A Fő út

A Budapestet Váccal összekötő út a középkor óta a környék közlekedési ütőerének számít. A Dunakeszit is átszelő poros földút mentén épültek fel hosszú évszázadokkal ezelőtt a község első házai. Az út állapota minden korszakban fontos kérdésnek számított. 1868-ban például Jókai Mór interpellált az országgyűlésben a közlekedési miniszterhez, jelezve: *„Miután a pest-vácsi közlekedési út nem a pestmegyei, hanem az egész felső magyarországi ipar és kereskedelem legjáratabb útja: méltóztassék a tisztelt miniszter ur ezen közlekedési útnak a kérelem szerinti országos költségen leendő helyre állítását még ez év folytán foganatba vettetni, s e célra az országgyűléstől pótkölcsön előleges megadását kérni.”*

1944-ben, az akkor felépült gyártelepi Jézus Szíve templom tornyából id. Hernádi Jenő több fényképfelvételt is készített, mely jól szemlélteti Dunakeszi akkori kiterjedését az országúttól a Duna irányába. Pest felé (nagy kép) a „Váci úti dűlő” egy sor háza mögött közvetlenül még termőföldek húzódnak. Vác irányába tekintve (kis kép), az országút mögött, az azóta

kivágott sűrű Kiserdő, mögötte pedig az úgynevezett Révdűlő látható. Az Fő úttól jobbra a mai Bárdos iskolaudvar és a MÁV lakótelep kertjei is megjelennek a fotón.

(a szerkesztő)

TARTALOM:

A Fő út1

SZAKÁLL Lászlóné
Körmendy iskolaigazgató.....2Válogatás az MTI két világ-
háború közötti dunakeszi
híreiből4LŐRINCZ Róbert
A Magyar Lovaregylet duna-
keszi-alagi dokumentumai
1. rész: A református egyházzal
kapcsolatos iratok6DULÓ Károly
Harmadik típusú találkozások....9

SZÁMUNK SZERZŐI:

DULÓ Károly – filmrendező
LŐRINCZ Róbert – könyvtáros
SZAKÁLL Lászlóné – ny. iskola-
igazgató, Dunakeszi díszpolgáraDUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Csonka Mária

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,
Budapest, Gyöngyösi u. 87-89.

ISSN 1789-9230

A lap megjelenését támogatja
Dunakeszi Város Önkormányzata*A lapszám 1-5. oldalán szereplő fotók,
valamint a 7. oldalon látható képeslap
a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény,
a 6-12 oldalon található képek a
Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár tulaj-
donát képezik.*SZAKÁLL LÁSZLÓNÉ
Körmendy iskolaigazgató

2012 októberében a Bárdos Lajos Általános Iskolában emléktábla állításával emlékezünk meg Körmendy (Krusoczký) Lajosról, az iskola első igazgatójáról.

Dunakeszi Gyártelep területét a MÁV a 20. század elején, 1910-ben vette meg a dunakeszi gazdáktól vasúti kocsik építése, javítása és a műhelyben dolgozó szakmunkások családjainak letelepítése, lakótelep kialakítása céljából. Az építkezés az I. világháborúban ugyan lelassult, de 1915-ben már állt a főműhely bejárata, a mai VOKE József Attila Művelődési Központ nagy része (Munkásotthon néven), az igazgatósági- és még 2-3 épület. Utóbbiakat 1918-ig hadikórházként használták.

Az 1919-20-as években, a nagy Magyarország területének ország-szabdalása idején, a Munkásotthonban és az ipari vágányokon álló vagonokban menekült családokat helyeztek el. A szomorú sorsú gyermekeket a szintén menekült Kocsner (Szilvágyi) Róbert tanár, majd felesége Kocsner Róbertné és Máthé Jánosné tanítónők „fogták össze” és tanították. Az oktatás kezdetben a műhely területén egy helyiségben folyt, rövid idő után a Munkásotthon egyik kisebb termét, a mai Vörös termet használták. Ezek voltak a mai Bárdos Lajos Általános Iskola működésének kezdetei, ezért tekintjük az intézmény alapítási évének 1920-at.

A főműhely és a lakótelep további építése hamarosan szükségessé vált. A tanulói létszám is egyre nőtt. A MÁV 1923-ban helyezte ide Körmendy (akkor még Krusoczký) Lajos kántortanítót. Körmendy 120 éve, 1892. október 2-án, Budapesten született. Kántortanítói oklevelét az Eperjesi Görög katolikus Tanítóképző Intézetben szerezte. Tanítói pályáját a horvátországi Magyar Királyi Államvasutak eszéki elemi iskolájában kezdte. 1915-ben, az I. világháborúban behívták katonai szolgálatra. Orosz fogságba került, ahonnan 1918 telén szabadult. Hazatérése után a Keleti pályaudvaron teljesített szolgálatot. Tanári végzettségét figyelembe véve a MÁV 1923 szeptemberében Dunakeszi MÁV telepre helyezte, ahol a fent említett két tanítónóval tanított. 1924-ben a Kocsner Róbert tanár megbízott igazgatósága alatt működő fiók polgári iskola megszűnt. Az elemi iskola áttérhetett a csak délelőtti tanításra. 1924 szeptemberétől a MÁV Krusoczký Lajost 32 évesen kinevezte az iskola igazgatójának. A tanulói létszám ekkor 97 fő volt.

1926-ban Lányi Ferenc főmérnök vezetésével megindult a termelés a főműhelyben. Ezzel egy időben Lányi elnökletével indult a nagyszerű eredményeket hozó kulturális- és sportegyesület. Lányi mindvégig támogatta a Krusoczký vezette iskola működését is. A tanítási terem vásár- és ünnepnapokon szentmise színterévé változott. Az egyházzenei szolgálatot Krusoczký – a Gyártelep kinevezett kántoraként – haláláig (1951-ig) végezte.

A három tantermes, minden akkori igényt kielégítő MÁV Elemi Iskola épületét 1928 szeptemberében adták át, melyben az 1-3 osztály kapott elhelyezést. A magasabb évfolyamok tanulói a közséki katolikus elemi iskolába jártak. Az iskolaépület alagsorában iskolakápolnát rendeztek be, ahol minden reggel ½ 8-kor szentmisével kezdődött a nap a kántorigazgató, a tanítók és a tanulók részvételével.

Krusoczký Lajos igazgatói és osztálytanítói munkája mellett aktívan részt vett a lakótelep közéletében. A szülőkkel kiváló kapcsolatot tartott. A tanulókkal részt vállalt a Magyarság Dal- és Önképző Egyesület gyakori programjaiban. Gyermekkorust vezetett, tanulóival jeleneteket, táncokat taníttatott be. A

Krusoczký Lajos, igazgatói kinevezésekor

A MÁV Elemi Iskola épülete 1928-ban

telepen, az Iskola sétányon lakott családjával, tanítónő feleségével (aki kézimunkát tanított 1928-tól) valamint fiával és Márta leányával (később Fódi Sándorné). A telep családjai bizalommal fordulhattak hozzá, készségesen intézte ügyeik adminisztrációs részét is. Fegyelmezett, pontos, rendszerető, szeretetteljes, emberséges egyéniségére emlékeztek volt tanítványai és leánya. Igazi pedagógusnak ismerték. 1929-ben megszerezte polgári iskolai tanári diplomáját magyar-történelem szakon. A helyi társulati polgári iskolában is tanított a 30-as években.

A téli és nyári szünetet utazással töltötte. MÁV-os voltát kihasználva Európát igen takarékosan utazta be. Odafigyelt tanulóinak tehetséggondozására, szabadidejük hasznos eltöltésére is. Támogatta, segítette a 109. számú Magyarság Cser-

készcsapatát. Szorgalmazta az alsós tanulók farkaskölyökké válását. A 13 éves fiúk levontévé válásában mint parancsnok vállalt részt.

Élvezte a MÁV vezetőségének tiszteletét, megbecsülését. Viszonzásul végezte a Vasutas Árvaházi alapítvány könyvelését, valamint Budapesten vezette a MÁV 10.000 kötetes könyvtárát. A 30-as évek elvárása következtében nevét Körmenyire változtatta. Német és orosz nyelven is jól beszélt. Orosz nyelvtudását 1945-ben jól hasznosította a telep lakossága érdekében. Az ez évben istállónak használt iskolaépület rendbetételében is komoly érdeme volt. 1946-ban 22 évi iskolavezetés után nyugdíjazták. Egyházi szolgálatát az 1944-ben felépült Jézus Szíve templomban folytatta. 1951-ben, 58 éves korában hirtelen szívroham vitte el az élők sorából. Sírja a dunakeszi kegyeleti temetőben található.

Körmeny (Krusoczky) Lajos

Körmeny Lajos igazgató úr egyéniségét, pedagógusi értékeit 1977-ben a volt tanítványok és leánya írásos visszaemlékezéseiből ismertük meg. Az utódok az emléktábla állítással is megköszönik Körmeny Lajosnak, hogy Dunakeszi város Bárdos Lajos nevét viselő iskolájának értékeit megalapozta, amire évtizedek alatt építhettek, építhetnek a jelen és a jövő pedagógusai, tanulói.

Elsőáldozók a MÁV Elemi Iskola (ma Bárdos Lajos Általános Iskola) előtt 1942-ben. A felső sorban jobbra Körmeny igazgató

Válogatás az MTI két világháború közötti dunakeszi híreiből

1926. június 25. Gróf Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszter a Budapest-környéke elemi iskola- és óvodaépítési akciója keretében e hó 25-én harmadik értekezletét tartotta meg, mégpedig ezúttal Rákosszentmihály, Csepel, Pestújhely Dunakeszi községek népoktatás- és kiseddóvasügyének rendezése dolgában. Az értekezlet, amelyen a miniszter elnökle alatt Petri Pál államtitkár, Preszly Elemér főispán, Pogány Frigyes h. államtitkár, Szűcs István és Sváb Gyula miniszteri tanácsosok és Rákosszentmihály, Csepel és Dunakeszi főjegyzői és lelkészei vettek részt [...] Dunakeszin 2 tanteremnek és egy óvodának 500 millió [...] költséggel való felépítését határozta el. Ezekkel az építkezésekkel a Budapest elővárosainak tekinthető nagyközségek és rendezett tanácsú városok iskolai és óvodaszükséglete majdnem teljes mértékben kielégítődik. [...]

1928. június 4. A MÁV dunakeszi főműhelyének „Magyar-ság” önképző- és dalegyesülete vasárnap délelőtt avatta fel egyesületi zászlóját. Az ünnepélyen jelen volt Samarjay Lajosnak, a MÁV igazgató-elnökének képviselőében Szentgyörgyi Gusztáv MÁV igazgató, továbbá Lázár László kormányfőtanácsos, MÁV igazgató, dr. Forfota Győző igazgatóhelyettes, Gámán Gábor üzletigazgató, Gerlóczy Béla, az Országos Dalosszövetség elnöke, Gyenes Kálmán, Salamon Márton,

Lóránt Marcel és Lányi Ferenc főfelügyelők, Hal-ler István volt miniszter, Tamássy József országgyűlési képviselő, úgyszintén a Törekvés zenekar, valamint a Törekvés, Testvériség, Visszhang és Újélet dalárda. Az ünnepi beszédet Lányi Ferenc, a dunakeszi főműhely műhelyfőnöke mondta. Délben díszebéd volt, délután pedig a sportpályán bajnoki mérkőzés.

1929. május 2. Falufejlesztési kiállítás Dunakeszin. A Faluszövetség a Budapesten tartózkodó Nemzetközi Falufejlesztési Kongresszus szervezőbizottságával karöltve június 1-től 4-ig a Budapest melletti Dunakeszi községben falufejlesztési, mezőgazdasági, kisipari és kulturális kiállítást rendez. E kiállításnak különleges célja, hogy a nemzetközi falufejlesztési kongresszus alkalmából a világ minden országából ideseregülő falufejlesztési és agrárszakemberek előtt a magyar falu kulturális, gazdasági és szociális intézményeit bemutassa. A kiállításon nemcsak a járás és környék, de a falu problémáival foglalkozó országos intézmények is bemutatják működésük eredményeit. A kiállítást június 1-én nyitják meg és ünnepélyes keretek között fogadják a világ legkiválóbb falufejlesztési szakembereit és agrárvezéreit. A kiállítással kapcsolatban lovaslevente mutatványokat, járási dalos versenyt, tűzoltóversenyt is rendeznek és bemutatják a magyar táncokat. A külföldiek a község kultúrházában a Faluszövetség propa-

gandafilmeit is megtekintik. A kiállítás megszervezésében Horváth János főszolgabíró, Bohunka Lajos Dunakeszi főjegyzője, Bajnok Géza iskolaigazgató vesznek részt, az országos szervezést pedig Nagy Sándor a Faluszövetség igazgatója és Radnóti István irányítja.

1929. október 25. A Budapesten tanácskozó nemzetközi vasutas kongresszus tagjai csütörtökön este a MÁV dunakeszi főműhelyét látogatták meg, ahol Lányi Ferenc mérnök, főműhelyfőnök a személyzet élén üdvözölte a külföldi vasutasokat, akik a 109. számú „Magyar-ság” cserkészcsapat sorfala között zenével vonultak be a telepre. A legényotthon megtekintése után a telep színházában magyar dalokat és táncokat mutattak be, majd vacsora következett, melynek során Lányi Ferenc főműhelyfőnök a külföldi vendégeket, míg Bloodhoof Klaas a Nemzeti Szövetség elnöke a dunakeszieket üdvözölte. Vacsora után folytatódott a kongresszus, amely után a vendégek különvonaton tértek vissza Budapestre.

A legényotthon épülete a Műhelytelepen

1930. június 2. Lélekemelő ünnepség keretében szentelte fel vasárnap Dunakeszin Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás azt a művészi kivitelű orgonát, amelyet a MÁV főműhelyében az áldozatkész vasúti munkások a telep kápolnája részére készítettek. A felszentelésen, egyben a műhelytelep négyéves fennállásának évfordulóján megjelent dr. Hanauer Á. István váci megyéspüspök is, továbbá Samarjay Lajos államtitkár, a MÁV igazgatóságának elnöke, Szentgyörgyi Gusztáv, Seidl Aurél és Lázár László igazgatók, Lauer Kornél, Rajz Károly és Imrédy Kálmán igazgatóhelyettesek, Salamon Márton, az istvántelki főműhely főnöke, továbbá Pest vármegye képviselőében Erdélyi Lóránt alispán, a Vitézi Szék részéről Kása százados, végül nagyszámú előkelő közönség. A gyönyörűen parkírozott MÁV mintatelep felbogarodott északi bejáratánál a déli 12 órakor bérmezőútról érkező hercegprímást Lányi Ferenc műhelyfőnök, MÁV főfelügyelő üdvözölte. A hercegprímás keresetlen szavakkal válaszolt, örömeinek adva kifejezést, hogy a csonkaországnak egyik legnagyobb és törhetetlen magyarságáról ismeretes műhelytelepet meglátogathatta, [melynek orgonáját] a dunakeszi főműhely munkásai Marcell Endre orgonakészítő vezetése és tervei alapján készítették. A hercegprímás ezután megáldotta az orgonát, majd az iskola udvarán mélyenszántó beszédet mondott.

A telep orgonája az avatás előtt

1932. május 28. Legendi János dunakeszi templomgondnok most érkezett el 50 éves jubileumához. A pápa ez alkalommal „Benemerenti” érdeméremmel tüntette Legendi Jánost. Hanauer A. István megyéspüspök ünnepség keretében adta át a pápai kitüntetést.

1937. október 10. Ma szentelte fel ünnepélyesen Dunakeszi községben Hanauer A. István váci megyéspüspök nagy papi segédlettel a község kibővített plébániatemplomát. Az ünnepi nagymisést Hanauer A. István megyéspüspök pontifikálta, a szentbeszédet pedig Páter Bangha Béla jezsuita házfőnök mondotta. A templomszenteléssel kapcsolatban Hanauer A. István a lelkipásztorkodás terén kifejtett érdemeiért Fieszl János dunakeszi plébánost tiszteletbeli esperessé nevezte ki.

1938. január 25. A Légoltalmi Liga dunakeszi-alagi csoportja január 23-án délután tartotta alakuló közgyűlését a dunakeszi kultúrházban. Az alakuló közgyűlést Bohunka Lajos dunakeszi főjegyző vezette be, aki röviden ismertette a kivonatos alapszabály-tervezetet, majd megválasztották a tisztkart. Ezután vitéz Németh Károly ny. tábornok szólt. Beszédének befejezte után a megjelent közönség számára iskolán kívüli népművelési előadás keretében vitéz Németh Károly ny. tábornok, főcsoportelnök ismertette részletesen a Légoltalmi Liga szervezetét. Az alagi csoport elnökévé Vezényi Elemért választották meg.

1938. december 5. A dunakeszi és a váci járás vitézeinek ünnepe. Vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó névnapija és a magyarlakta Felvidék visszacsatolása alkalmából a váci járás és Dunakeszi vitézei hazafias ünnepséget rendeztek vasárnap Dunakeszin. Délelőtt istentiszteleten vettek részt a vitézek, utána megkoszorúzták a Hősi Emlékművet, majd a kultúrházban díszgyűlés volt, amelyen a főszolgabíróval és a plébánossal az élen Dunakeszi egész társadalma megjelent. Az ünnepi beszédet dr. vitéz Homa Gyula egyetemi adjunktus mondta, majd vitéz Kásás Árpád százados, az észak pestvármegyei vitézi társadalmi bizottság elnöke beszélt a Felvidék magyarságáról, és köszöntötte a Kormányzót névünnepe alkalmából, akit az egybegyűlt nagyszámú közönség hosszasán és lelkesen ünnepelt.

1939. június 12. Az Országos Frontharcos Szövetség Dunakeszi-alagi csoportja nagyszabású ünnepség keretében tartotta meg vasárnap zászlóavató ünnepségét a dunakeszi Hősi Em-

lékmű előtt. A díszes selyemlobogót a katolikus szentmise keretében Fieszl János esperes plébános szentelte be nagyhatású beszéd kíséretében, majd a frontharcos alakulatok a Hősök Emlékműve elé vonultak. A Frontharcos Szövetség országos elnöksége képviselőjében Kertész Elemér ügyvezető alelnök jelent meg az ünnepségen. Ott voltak ezenkívül: Fék András dr. főszolgabíró, Lányi Ferenc MÁV főtanácsos, a MÁV dunakeszi műhelyfőnöke, Závodszy Géza alagi és Bohunka Lajos dunakeszi főjegyzők, valamint a környék frontharcos alakulatai. Szentmise után Tóth János lelkész a református, Komjáthy Béla lelkész az evangélikus egyházak nevében megáldották az új zászlót, majd Kertész Elemér országos ügyvezető alelnök mondott méltató beszédet. A zászlót Kleckner Mihályné zászlóánya szalagozta fel, s azt a dunakeszi-alagi főcsoport nevében Kleckner Mihály dr. frontharcos-főcsoportelnök vette át megőrzésre. Az ünnepség a Himnusz elénekklésével fejeződött be. Délben bajtársi közebed volt, délután pedig a dunakeszi-alagi főcsoport megtartotta ez évi rendes közgyűlését.

A Frontharcos Szövetség dunakeszi csoportja 1939-ben

1940. október 25. Dunakeszin szombaton és vasárnap a Dunakeszi Magyarország rendezésében bonyolítják le az újonnan épített lőtéren az országos vasutas pályaavató lövészversenyt. Ugyanakkor a MÁV igazgatósága megrendezi a vasutas levente lövészversenyt is.

A Magyarország Lövészklub épülete

1942. november 19. A közellátásügyi miniszter a cukor forgalmának és fogyasztásának szabályozásáról szóló korábbi rendelet módosítása képen megállapította, hogy Budakeszi és Dunakeszi nagyközségekben január 1-től kezdve a cukorfejadag havonként 104 dekagramm.

A híreket válogatta és szerkesztette Lőrincz Róbert.

LŐRINCZ RÓBERT

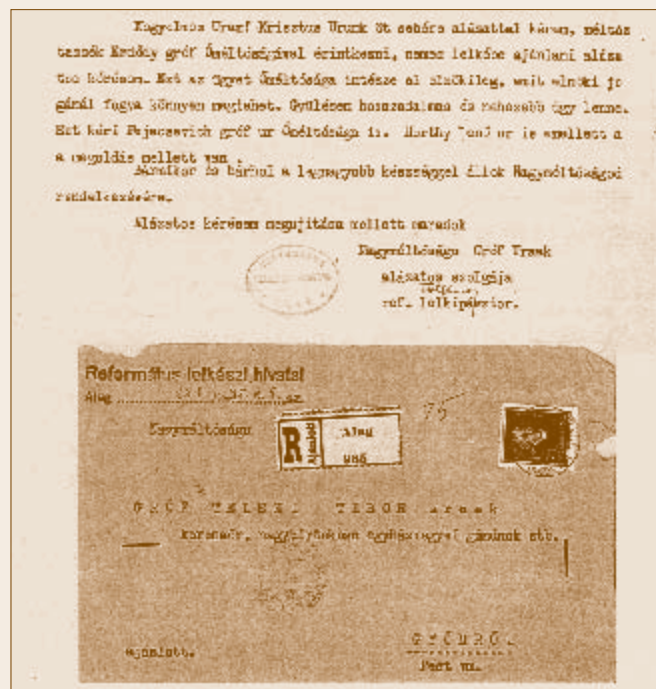
A Magyar Lovaregylet dunakeszi-alagi dokumentumai

I. rész: A református egyházzal kapcsolatos iratok

A közelmúltban értékes dokumentum-másolatokkal bővült a Kölcsény Ferenc Városi Könyvtár helyismereti gyűjteménye. Egy budapesti raktárrendezés során olyan, eddig ismeretlen egykori levelek, jegyzőkönyvek, vázrajzok kerültek elő, melyek a Magyar Lovaregylet Alaggal és Dunakeszivel kapcsolatos két világháború közötti ügyeit dokumentálják. Az Alagot „birtokló” és irányító Lovaregylet a szomszédos Dunakeszin is nagy befolyással rendelkezett, s több kérdésben innen is az egylet alagi gazdasági vezetőjéhez, Fichtner Károlyhoz kellett fordulni. A következő számainkban ezen –most előkerült – iratcsomók közül mutatunk be néhányat. Elsőként a helyi református egyházközséghez köthető anyagból válogatunk, mely többek közt fényt derít egy már réges-rég feledésbe merült (és meg nem valósult) Főti úti templomépítési tervre is.

Az alag-dunakeszi református egyházközség 1921-es önállósulásáról lapunk egyik korábbi számában már részletesen beszámoltunk.¹ A gyülekezet első lelkészét, Kirner A. Bertalant a szolgálatban 1930 körül Tóth János váltotta, kinek levelezéséből képet kaphatunk az egyházközség akkori szűkös anyagi helyzetéről is.

A lelkész 1935. szeptember 5-én gróf Teleki Tibornak címzett levelében az egyházmegyei gondnok főúr közbenjárását kéri: „[...] Kegyelmes Uram! Én február óta nem kapok fizetést. Az egyházközség 2500 P-vel tartozik a múltból elmaradt illetmény címén. [...]” Tóth János jelzi, hogy már 1930-ban a Lovaregylet-höz fordult egy – korábban, az előző lelkésznek az egylet által biztosított földből befolyó – fizetési hozzájárulás tárgyában, ám az ügyben azóta sem történt semmi. Most arra kéri Teleki Tibort „méltóztassék Erdődy gróf Óméltóságával érintkezni, nemes lelkébe ajánlani alázatos kérésem”.

Tóth János levelének részlete

Pár nap múlva tényleg gróf Erdődy Rudolf, a Magyar Lovaregylet elnöke elé került az ügy, aki döntése előtt kikérte Fichtner Károly alagi gazdasági vezető véleményét. Fichtner a következőket jelentette: „[...] A commune után kapott Kirner – akkori ref. lelkész – az alagi birtokból 6-8 magyar hold földet bérbe – magyar holdanként 1. q rozsért[...] Kirner ref. lelkésznek eme bérlete nem volt javadalom jellegű – ez az ő magán vállalkozása volt[...] házilag kezelte és nem adta tovább albérlésre [...]... a földreformmal kapcsolatban a gr. Károlyi uradalom területéből a csomádi határban kapott a ref. egyh.község 15 kat. hold földet – ugyanennyit kapott akkor az alagi rom.kath egyházközség is. A helyzet tisztázása miatt beszéltem Tóth János jelenlegi ref. lelkésszel is – akitől azt a felvilágosítást kaptam, hogy a kérvényében említett 10 kat. hold föld nagyságára és az abból befolyt állítólagos 1200.- Pengős bérjövodelemre vonatkozó értesülései Kirner – volt alagi ref. lelkésztől származnak. A tőle nyert információ és biztatás alapján adta be 1930-ban a kérvényét a Lovaregylet-höz, melyben a mindenkori lelkész részére évi 1200-1500 Pengőt kért. A földreform útján kapott 15. kat. holdat a ref. egyh.község adja bérbe és a bérösszeg is az egyh.község pénztárába folyik be – így az a lelkésznek nem képezi javadalmát. [...] Az alagi ref. egyh.községnek jelenleg circa 83.000.- Pengő tartozása van – a hitelezők minden fillérre ráteszik a kezüket – így két ízben az alagi imaházat is árvereztették – míg azt egy curiai döntvény az árverés alól mentesítette. A földreform útján kapott föld évi járadékát az egyh.község több ízben nem tudta fizetni – erre és más felmerült költségek kifizetésére adta a lelkész úr több ízben fizetése egy részét kölcsön az egyházközségnek és innen származik a kérvényében említett 2500.- Pengő összeg – amivel neki az egyh.község tartozik. [...]”

Erdődy gróf kedvezően bírálta el a kérdést, s 1935. szeptember 15-én Fichtner Károly már levélben értesíthette erről Tóth János lelkészt. „[...] van szerencsém közölni, hogy a Nagytiszteletű Úr részére a Magyar Lovaregylet Igazgatósága évenként 300.- Pengő összeg kifizetését rendelte el. Ezen összeget a Nagytiszteletű Úr alagi pénztárunknál bármikor felveheti, a jövőre nézve pedig az mindenkor az év közepén válik esedékessé.”

Az összeget innentől minden évben kifizették. Ez ügyben a következő levélváltás 1944 júniusában történt, amikor is Tóth Jánostól Bölcskei Géza vette át a református lelkészi teendőket. Fichtner Károly ekkor Mocsy Mihályhoz, a pesti református egyházmegye espereséhez intézett kérdést a kifizetéssel kapcsolatban.

Az esperes válaszában jelezte: „Hivatalosan igazolom, hogy az állásától felfüggesztett Tóth János alagi ref. lelképásztornak helyettesítésével Bölcskei Géza helyettes lelkész úr van megbízva és így amennyiben a Magyar Lovaregylet Igazgatósága annakidején úgy határozott, hogy a 300.- P. tiszteletdíjat az aktív szolgálatot végző ref. lelképásztornak utalja ki, úgy a 300.- P-t méltóztassék Bölcskei Géza helyettes lelkész úrnak kifizetni.”

Érdemes megemlíteni, hogy az egykori alagi-dunakeszi helyettes lelkész Bölcskei Géza, dr. Bölcskei Gusztáv

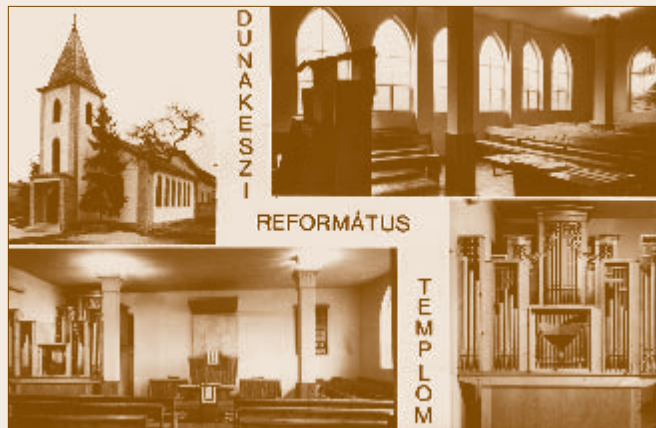

Bölcskei Géza

1 Lőrincz Róbert: Az Alag-Dunakeszi Református Egyházközség önállósulása In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2008. szeptember, 10.

püspöknek volt az édesapja, aki immár 1996 óta a Magyarországi Református Egyház zsinatának elnöke.

Az alagi-dunakeszi református gyülekezetben a kezdetektől fogva élt a templomépítés vágya. A Szalay család által adományozott Huba utcai lakóházból kialakított imaház átépítése, bővítése ellenére is folyamatosan kicsinek bizonyult. 1957-ben az alapokig lebontott imaház helyén végre felépült a ma is használt templom.

Kevésbé ismert azonban, hogy már az 1930-as évek közepén karnyújtásnyi távolságban volt a templom felépítése, ám nem a mostani helyén, hanem egy, a Fóti út és a Batthyány utca kereszteződésével átellenben, a fenyves területén fekvő új telken. Erről tanúskodik az az iratköteg, amely a Lovaregylet és a református egyházköztség által kötött megállapodást dokumentálja.

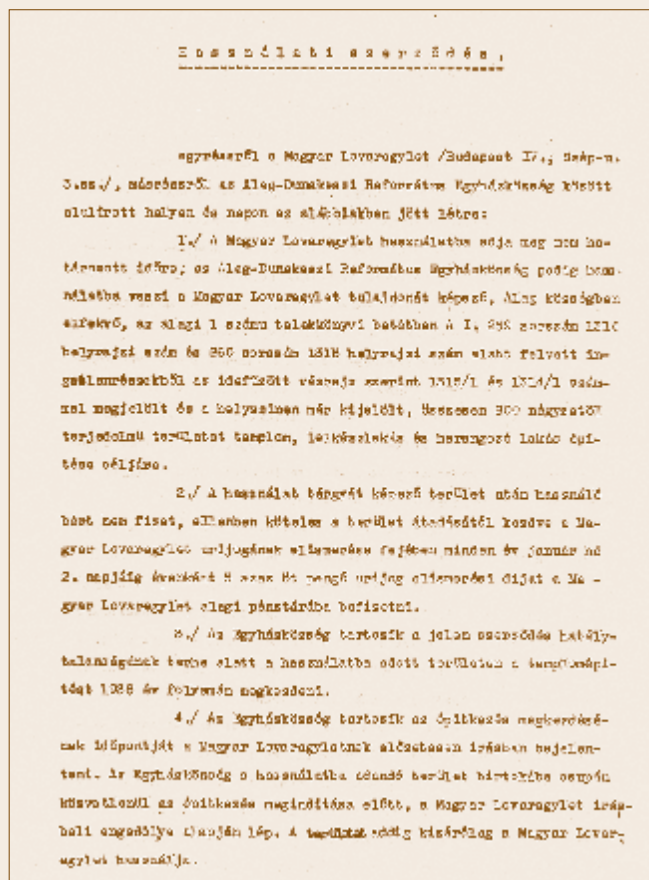
1936. december 20-án a fentebb már megismert alagi lovaregyleti „mindenes”, Fichtner Károly intézett levelet az egylet elnökéhez: „[...] a jelenlegi alagi imatermet rövidesen át kell építeni, mert összedőlésétől lehet tartani. A terület, ahol az imaterem fekszik jelenleg az alagi ref. egyházköztség tulajdona, de csak azért, mert egy fennálló kuriai döntvény alapján az, amíg jelenlegi célját szolgálja el nem idegeníthető és el nem vehető. Lévéen az alagi ref. egyházközségnek állítólag 110.000.- Pengő adósága, ennek törlesztésére az imaterem és telke már három ízben lett elárverezve. Az első két árverés érvénytelen lett hiányos meghirdetés miatt, a harmadik árverést pedig a fentebb említett kuriai döntvény semmisítette meg.

Alag és Dunakeszi községekben összesen 1000 református vallású lélek lakik, ezeknek legalább is egy imaházra van szükségük. Építeniök kell, de mert telket nem vásárolhatnak – mivel azt azonnal elvonnák az adóság fejében – arra gondoltak, hogy templomépítés céljára a területet örökbérletként kérik a Lovaregylettől. Indokolta ezen terüket az is, hogy az a hely, ahol jelenlegi imaházuk áll, ily célra alkalmatlan, mivel egy eldugott utcában fekszik. Kérnének ők a M. Lovaregylettől a Horthy Miklós úton² a Lövölde és orvos lakás közötti területből 8-900 □ öl területet.”

Egy hónap múlva, 1937. január 16-án a Lovaregylet budapesti központjából levél érkezett az alagi református lelkeszi hivatalba. „A Magyar Lovaregylet elnökségéhez intézett kérvényükre válaszolva értesítjük, hogy a kért, Alagon, a Horthy Miklós út elején 800-900 négyzetöl területet egyházközség és parochia céljára Elnök Úr Önagyméltósága engedélyezte azzal, hogy úri jog elismeréséért évi 5 pengőt tartoznak fizetni.”

A telekbérleti-szerződés intézésével a Lovaregylet Fichtner Károlyt bízta meg, aki dr. Brodszky Dezső budapesti ügy-

védet kérte fel a szerződés megfogalmazására, hitelesítésére. A szerződés hosszas egyeztetési procedúra után 1938. április 30-ra elkészült, s az Erdődy Rudolf gróf aláírásával ellátott példányokat május elején Fichtner megküldte Tóth János lelkésznek.

Az eredeti szerződés első oldala

Használati szerződés,

egyrésről a Magyar Lovaregylet /Budapest IV., Szép u. 3. sz./, másrésről az Alag-Dunakeszi Református Egyházközség között alulírott helyen és napon az alábbiakban jött létre:

1./ A Magyar Lovaregylet használatba adja meg nem határozott időre az Alag-Dunakeszi Református Egyházközség pedig használatba veszi a Magyar Lovaregylet tulajdonát képező, Alag községben elfekvő, az alagi 1 számú telekkönyvi betétben A I. 259 sorszám 1314 helyrajzi szám és 260 sorszám 1315 helyrajzi szám alatt felvett ingatlanrészekből az idefűzött vázrajz szerint 1315/1 és 1314/1 számmal megjelölt és a helyszínen már kijelölt, összesen 800 négyzetöl területű terület templom, lelkészlakás és harangozó lakás építése céljára.

2./ A használat tárgyát képező terület után használó bért nem fizet, ellenben köteles a terület átadásától kezdve a Magyar Lovaregylet urijogának elismerése fejében minden év január hó 2. napjáig évenként 5, azaz öt pengő urijog elismerési díjat a Magyar Lovaregylet alagi pénztárába befizetni.

3./ Az egyházközség tartozik a jelen szerződés hatálytalanságának terhe alatt a használatba adott területen a templomépítést 1938 év folyamán megkezdeni.

4./ Az Egyházközség tartozik az építkezés megkezdésének időpontját a Magyar Lovaregyletnek előzetesen írásban bejelenteni. Az Egyházközség a használatba adandó terület birtokában csupán közvetlenül az építkezés megindítása előtt, a Magyar Lovaregylet

² A mai Fóti út

írásbeli engedélye alapján lép. A területet addig kizárólag a Magyar Lovaregylet használja.

5./ A terület átadásától kezdve a használatba adott terület és a rajta létesítendő felépítmény után teljesítendő mindennemű kiadást, beleértve mindazokat a közterheket is, amelyek egyébként az ingatlan tulajdonosát terhelnék, az Egyházközség tartozik viselni olyképpen, hogy a Magyar Lovaregylet az ingatlan után a használat ideje alatt semmiféle költség ne terhelje.

6./ Az egyházközség a használatra átengedett területet kizárólag templom, lelkész- és harangozólakás céljára használhatja, annak használati jogát másra át nem ruházhatja és az ingatlant, vagy annak használati jogát meg nem terhelheti.

7./ Az Egyházközség tartozik a használatba vett területet – kivéve az orvos lakása felőli oldalán, ahol a kerítést a Magyar Lovaregylet tartja fenn – bekeríteni. A jelenleg, az út felőli oldalon ott álló kerítés a Magyar Lovaregylet tulajdonát képezi, miéértis az Egyházközség tartozik azt lebontás után a Magyar Lovaregyletnek hiánytalanul kiszolgáltatni.

8./ A használatba vett területen álló fákat az Egyházközség csupán a Magyar Lovaregylet előzetes írásbeli hozzájárulása után vághatja ki. A kivágott fák minden megtérítés nélkül a Magyar Lovaregyletnek adandók át. A Magyar Lovaregylet már most leszögezi, hogy csupán annyi fa kivágását fogja engedélyezni, amennyi a létesítendő templom és a többi épület frontjának szabaddá tételéhez és bejáratú út létesítéséhez feltétlenül szükséges.

9./ Ha az egyházközség a szerződés kikötéseinek eleget nem tenne, avagy attól akár részben, akár egészben eltérően rendelkezne, végül, ha a felépítmény feletti szabad rendelkezési joga bármely oknál fogva egészben vagy részben megszűnnék, a terület hasz-

nálati joga azonnal megszűnik és a használatba vett területet a felépítményekkel és minden tartozékaival együtt a Magyar Lovaregylet minden megtérítés nélkül azonnal visszaveheti.

10./ A jelen szerződéssel felmerülő mindennemű bélyeg és illetékfizetési kötelezettség kizárólag az Egyházközséget terheli.

11./ A jelen szerződéssel keletkező jogviszonyból netán származó perek tekintetében felek alávetik magukat hatáskör szerint a bpesti kir. járásbíróság illetve budapesti kir. törvényszék kizárólagos illetékességének.

Budapest, 1938. április hó 30.

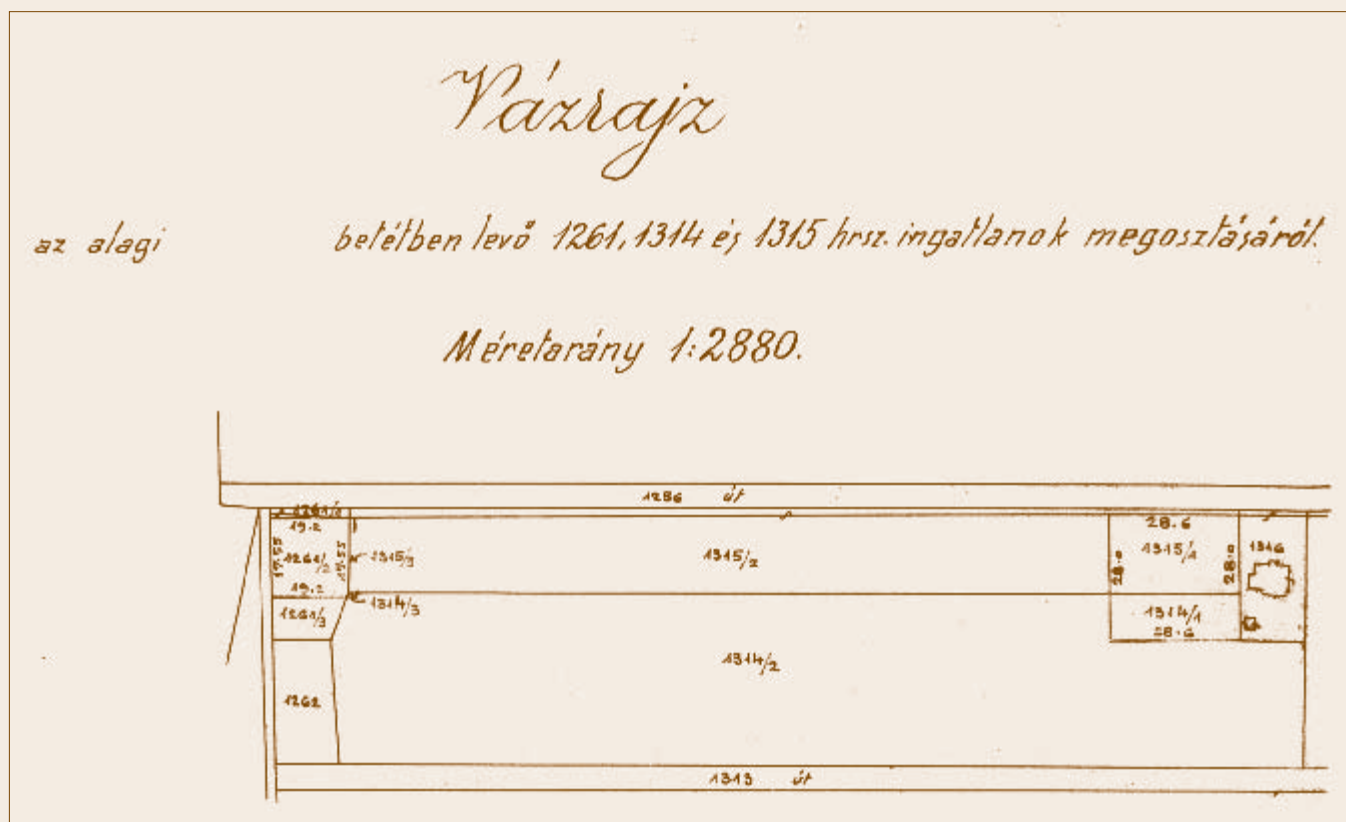
Magyar Lovaregylet nevében

Gf. Erdődi Rudolf s.k.

A szerződés tehát megkötött, ám a benne foglaltak nem valósultak meg. Ennek pontos okait nem ismerjük, de az előzményekből valószínűsíthető, hogy az egyházközség szűkös anyagi lehetőségei nem tették lehetővé az építkezés megindítását. (Érdekesség, hogy a reformátusokkal történt szerződéskötéssel egy időben a Magyar Lovaregylet az evangélikus egyházközséggel is megállapodott, és a Fóti úti telek ellentétes oldalán kihasított területen az evangélikus templom rövidesen fel is épült.)

Mint azt már fentebb is említettük, a ma is használt református templom felépítése végül majd húsz évvel később, 1957-ben történt a Huba utcában, az addigi imaház helyén. Ahogy a hivatalos templomtörténet írja:

„Ez akkor, az akkori körülmények között Isten valóságos csodája volt. Legyen áldott az építők hite, áldozata, imádsága!”

A Fóti úti telek megosztásáról készült korabeli vázrajz.

A telek jobb felső sarkában látható a református templom részére kijelölt 1315/1 és 1314/1 számú rész. (Mellette 1316 helyrajzi számmal Bayer Emil alagi orvos telke és háza található.) Az ingatlan bal felső sarkában az evangélikus egyház részére átadott 1261/2 és 1261/3 számú birtokrész, melyen az evangélikus templom felépült.

DULÓ KÁROLY

Harmadik típusú találkozások¹

Idézzük fel egy, az önállóságától 1950-ben megfosztott Pest környéki település iskoláját, amely a napközi otthonná lefokozott egykori községháza mellett szűkölködik egy olyan épületben, melynek befogadóképességét jócskán meghaladja az ötvenes évek második felében ideözönlő Ratkó-gyerekek lélekszáma! A tanítás két műszakban folyik, az osztálylétszámok harminc fölött vannak, nem ritkán a negyvenet közelítik. A tanárok többsége régi vágású, lelkiismeretes, felkészült, bár kissé talán provinciális szakember, de akad közöttük egy-kettő, aki mintha más bolygóról cseppent volna ide. Ők hoztak szint a lódenkabátok világának szürkeségébe, ők nyitották rá igazán a szemünket a történelem és művelődéstörténet akkoriban agyonhallgatott értékeire és a nagyvilágra, ők adtak teret és valódi távlatot a korszak által egyébként gúzsba kötött képzeletünknek.

Egyiküket Colosnak hívtuk, mert magas, vékony alakjával feltűnően kiemelkedett a tanári karból. Mikor már tanított is bennünket, meggyőződhattunk róla, hogy Uray tanár úr nem csupán természetével magasodik a többiek fölé, mint ahogy nem testalkata miatt néztünk föl Lissák tanár úrra sem.

Gyerekséssel egyszerűen a jó szerencsémnek tulajdonítottam, hogy találkozhattam velük, és tanítványuknak mondhatom magam. Felnőtt fejjel visszatekintve már látom, hogy az alagi iskola afféle enyhébb fokozatú internálótábor volt, ahová a hagyományos értékeket tagadó, értelmiségellenes politika száműzte azokat, akik származásuk és személyes adottságaik révén másfajta világot, eltérő értékrendet testesítettek meg, ezért aztán a rendszer számára nem volt kíváncsi, hogy az ilyen „retrográd elemek” a fővárosban tevékenykedjenek.

Lissák György

Lissák György nem tanárként indult. Az általa következetesen elhallgatott doktori címének tanúsága szerint eredetileg jogász volt, aki a háború előtt országgyűlési jegyzőként működött. Széleskörű műveltsége révén számára nem volt gond, hogy magyart és történelmet tanítson. E téren azonban sosem szorítkozott a hivatalos, túlegyszerűsítő tananyagra. Szellemtörténeti összefüggésekbe is bevezetett minket.

Szemléletét, gondolkodásmódját példázzák történelmi regényei, amelyek a hetvenes évek megenyhült légkörében végre megjelenhettek. Az *aranykígyó*ban Martinuzzi Fráter György alakja és sorsa köré szöve fest a Porta és a Habsburg-udvar ármánykodásainak kitett magyar királyság és Erdély viszonyairól árnyalt képet, miközben beavat minket többek között a pálos rend működésébe. Legeza Ilona így ír a könyvről:

„A mű leginkább történelmi regénynek nevezhető, mely a dokumentumregény, az irodalmi forgatókönyv és az esszé eszközeit is fölmutatja. Hangvétele olykor a riportéhoz közeli, olykor drámaivá forrósul. A szerző a történész alaposságával és a szépíró ihletettségével nyúl Fráter György ellentmondásos alakjának megformálásához. A tényszerű és egyben szubjektív megvilágítás fényénél reneszánsz hősré ismerünk. Híven idézi a kort műveltség-, ízlés- és diplomáciatörténeti vonatkozásaival együtt. Párbeszédekbe és leírásokba szőtt utalásai, de mértékletes archaizálása is a kép pontosságát szolgálják.”

Az Ókori szerelmekben pedig a perzsák szemszögéből mutatja be a görögökkel folytatott háborúskodást Lissák György, aki e művében az ókori történetírók munkái mellett mitológiai és néphagyományokra támaszkodva mutatja be érzékletesen és sokoldalúan az emberi civilizáció bölcsőjét, a Közel-Keletet, ahol a különböző kultúrák mindig is megtermékenyítő kölcsönhatásban álltak egymással.

Mindkét könyv a szépirodalomhoz tartozik, mindkettő regény, mégis a Gondolat Kiadó – vagyis a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat kiadója – jelentette meg őket. Ez is arra vall, hogy történelmi és művelődéstörténeti szempontból is komolyan kell vennünk e műveket.

Lissák tanár úr avatott be minket a Távol-Kelet – mindenekelőtt India – titokzatos világába és az emberlétnek akkoriban nemigen emlegetett lehetőségeibe – egyebek közt a jóga vagy a hipnózis rejtélyeibe – is. Tette ezt egy olyan világban, amikor óráin igen sűrűn jelentek meg szakfelügyelők, akik persze minden áron a hivatalos történelmet és irodalomtörténetet, az elvárt és erőltetett ideológiát akarták visszahallani. Lissák György fantasztikus diplomata volt, mesterien tudott bánni az emberekkel. Az árgus tekintetű szakfelügyelők előtt mindig remekelt az osztály, hiszen minden kérdésre jelentkeztek vagy húszan, ugyanis bármiféle összebeszélés híján is biztosak lehettünk abban, hogy a tanár úr pontosan tisztában van azzal, melyikünk mit tud, és mindig csak olyan embert fog föl szólítani, aki az adott kérdésre tudja a jó választ.

Tanítványait jól ismerte, személyiségük fejlődését egyénenként is segítette. Hatodikos vagy hetedikes lehettem, amikor nekem szegezte a kérdést:

– Hány regényt olvasott már el a száz kötetes Jókaiból, Károly?

(Akkoriban ugyanis nem az volt a divat, hogy a tanárok leguggoltak a diákok szintjére és bratyiztak velük, hanem arra igyekeztek lehetőséget adni, hogy mi kezdjünk el fölkapaszkodni azokba a magasságokba, ahol ők voltak. Ennek egyik jele volt, hogy a mi iskolánkban a tanárok – mintegy a megelőlegezett bizalom jeleként – minden felső tagozatost magáztak.)

– Talán, ha harmincat – feleltem.

– Nem restelli magát? Mit gondol, mikor adódik még az életben ennyi ideje és ennyi lehetősége az olvasásra?

Más alkalommal pedig én fordultam hozzá:

– Tanár úr, kérem, ezt és ezt a könyvet (amelyről egyébként valószínűleg éppen tőle hallottam) sehogy sem tudom megszerezni: nincs belőle példány a könyvtárban, és az antikváriumban sem bíztattak semmivel.

¹ A kifejezés azoktól származik, akik a nem emberi civilizációkkal való kapcsolatteremtés lehetőségeiről gondolkodnak, és azt a lehetőséget jelölik vele, amikor a földönkívülieknek nemcsak a nyomait és a nekünk küldött üzeneteit érzékelhetjük, hanem a velük való személyes találkozásra is lehetőségünk adódik.

Lissák tanár úrról azt beszélték, hogy valaha sok ezer kötetes, hihetetlenül gazdag könyvtára volt, amely azonban a főváros ostroma során leégett. Természetesen a háború után is felgyülemlettek a könyvei, de már nem módszeresen gyűjtötte őket, nem igyekezett pótolni azt, ami a szeme láttára odaveszett. Rám mosolygott:

– Ne aggódjon, Károly! A megfelelő könyvek a megfelelő időben mindig megtalálják a megfelelő embert.

Lissák György 1953-tól 1965-ig szolgált a dunakeszi II. Sz. Általános Iskolában, ahová Uray György 1958-ban került. Az ő személyes sorsában az Alagra ítélkezés már enyhítésnek számított, hiszen pályakezdőként a budai szülői háztól még távolabbra: a nógrádi dombok között megbúvó Bujákra „írányították”. Az ottaniak a mai napig őrzik jó emlékezetükben, hálás szívvel és nagy tisztelettel emlegetik a „Tanár Urat”, aki a tanítás mellett az ott még pislákoló néphagyományok felélesztésén is munkálkodott. Amikor Czigány Tamás, a neves filmrendező a *Tavaszi Bujákon* című néprajzi filmjét forgatta, Uray tanár úrban lelte meg azt a segítőt, kinek emberi kapcsolatainak és személyes hite révén a helybeliek a pestiek előtt – illetve a film közvetítésével az ország nyilvánossága előtt – feleleveníthették mélyen gyökerező tradícióikat.

Uray György

Dunakeszi történeti hagyományai roppant hézagosak. (Nomen est omen, hiszen maga a Keszi törzsnév eleink *töredéket* jelentő szava.) Uray György, a régészet iránt is érdeklődő történelemtanár, igyekezett összegyűjteni a római korból ránk maradt, itt-ott kallódó kerámiákat és bélyeges téglákat, valamint az Avar-árokból így-úgy előkerült népvándorláskori leleteket. Fájdalom, hogy – az irodalmi színpadnak is sok éven át helyet adó – Petőfi Sándor Kultúrotthon leromlásával és gazdátlaná válásával ez a gyűjtemény is ebek harmincadjára jutott.

A tanár úrról tudtuk, hogy történelem-ének szakos, mégis kizárólag énekórán találkozhattunk vele, ami akkor is felüdülést jelentett volna a nehéz tantárgyak között, ha éppen csak énekelgetünk. Csakhogy az ő órái rendhagyóak voltak. Az éneklés és szolmizálás mellett fölvezetett nekünk a zenetörténet és a művelődéstörténet érdekfeszítő epizódjait is. Emellett azon igyekezett, hogy a legrangosabb művészetbe is belekóstolhassunk. Óráin mindennapos volt a lemezhallgatás. Hatan is kellettünk ahhoz, hogy mondjuk, a földszintről az emeletre felcipeljük órájára az iskola hangszerét, a harmoniumot, amelyen aztán varázslatos darabokat szólaltatott meg. Mire befejeztük a felső tagozatot, valamennyiünk fülében ismerősen csengett a D-moll toccata vagy éppen a Holdfény szonáta. Nem csupán a dallamok bűvöltek el minket, hanem az előadásmód is. A tanár úr példáján ráérezhettünk arra az átlényegülésre is, amely a művészet révén az embert hétköznapiaságra fölé emeli.

Nyilvánosan sosem beszélt róla, honnan is tudhattuk volna, hogy Uray György eredetileg karmesternek készült, s zongorajátéka még Ferencsik Jánost is elbűvölte egykor. Fölvenni viszont a rangos támogatás ellenére sem vették föl a Zeneakadémiára, mert nem volt megfelelő származású. Akkoriban

ugyanis egy neves – és egy koncepciós perben, ha alaptalanul is, de megvádolt – építész fiának lenni nem számított a legjobb ajánlólevélnek. Így lett belőle ének-történelem szakos tanár. Azt, hogy kétszakos, tudtuk róla, de hogy a történelemtanítás lehetőségétől politikai okok miatt fosztották meg, arról fogalmunk sem volt.

Hiányérzetünk sem alakulhatott ki ezzel kapcsolatban, hiszen óráit úgy intézményesítette, hogy a tantárggyal kapcsolatos – természetesen fontosként kezelt – dolgainkat az óra elején „letudtuk”, ezért aztán az énekóra utolsó harmadát a világ más szeleteinek szentelhettük. Így avatott be bennünket kedves korszakaiba: az ókori Mezopotámia és Egyiptom világába vagy éppen honfoglaló eleink életébe. Hallottuk tőle Amerika és az inka birodalom spanyolok általi leigázásának történetét, és általa árnyaltabb képet kaptunk a történelmünk török-magyar fejezetéről is. Nagyon szerettük, amikor „szabadegyetemnek” nyilvánította az utolsó tizenöt percet, és ennek keretében faggathattuk őt a világ dolgairól. Válaszaiban sosem önmagát helyezte előtérbe, szavainak mégis személyes hite volt. Előző – legelső – munkahelyének, a bujái iskolának és a kis nógrádi falu életének epizódjaiból is gyakran idézgetett, de szavaiból egy pillanatig sem érződött keserűség, noha nem saját akaratából került oda, hanem ezt száműzetésként mérték rá.

Rengeteg szakkör működött az iskolánkban. Ezek zömét tanárok vezették, de akadt olyan is, amelyik egy-egy valamilyen különösen jártas diáktársunk köré szerveződött. Az, hogy Uray György jegyzetté emelkedő énekkart szervezett, magától értetődő volt, de mi például a tanár úrral hét nyelven beszélő bábszínházat építettünk, bábokat farigcsáltunk, és együtt próbálgattuk a rögtönzést az általa megadott témák és helyzetek mentén.

Talán ennek folyománya volt, hogy színházat csinálni is hívott bennünket. A régi faluban és Műhelytelepen egyaránt komoly hagyományai voltak a „műszínekörnek”, s ennek keretében a helyiek annak idején

Olvasópróbán

elsősorban népszínműveket és operetteket adtak elő a rokonokból, ismerősökből verbuválódó közönség szórakoztatására. A Járműjavító – mindenki által csak Magyarságként emlegetett, bár már régóta József Attila nevét viselő – művelődési otthona sok évtizeden keresztül otthont adott a költészetnek is: volt szavalókórusa és akadtak itt a fővárosban is szívesen látott, országos hírű versmondók is, mint Zöldi Sándor vagy Sellei Zoltán.

Az idősebbek azt mesélték, hogy annak idején, ha valaki a Járműjavítóba jelentkezett, megkérdezték tőle: mihez ért? A zöldfülűek ilyenkor többnyire azt felelték, hogy lakatos vagy gyök, asztalos vagy éppen mázoló... Azt látom a segédlevelel – mondta a főtanácsos úr –, de mit fog köztünk munka után csinálni? Énekel majd a kórusban? Focizni fog a Magyiban? A fúvószenekarunkba áll be, vagy a természetjáróinkkal túrázik?

Az ötvenes években azonban nemigen szerették az önmagukat tudatosan képező és továbbépítő, öntudatos, összetartó munkásokat, hiába hirdették róluk fennen, hogy ők a társadalom vezető ereje. Nem pártolták a civil szerveződések sem, így – ha nem is számolódott fel teljesen, mégis – elerőtlenedett, helyel-közzel meg is tört az öntevékenység.

Ilyen közegben kezdett el színházat csinálni 1960-ban, Dunakeszin Uray György. Akkortájt országosan is új lendületre kapott az amatőr színjátszás. Egyre-másra alakultak az irodalmi színpadok, hogy a szórakoztató színházi hagyományt valami rangosabbal és fontosabbal váltsák föl szerkesztett műsorok és pódium-előadások révén. Az első műsor egy Radnóti-est volt a Petőfi Sándor Művelődési Házban. A fekete pulóveres versmondók a színpadon csak alakzatokat váltottak, egyébként viszont a mozdulatlanság fegyelme – és figyelme – jellemezte az előadást. A hangulatos és erőteljes fényhatásokban azonban már megmutatkoztak egy, a látvánnyal is hatni tudó színház elemei. Ezzel az előadással született meg a Dunakeszi Radnóti Miklós Irodalmi Színpad.

Uray György rendez a Pincészínházban

Ezután a – színháztechnikailag sokkal jobban felszerelt – József Attila Művelődési Ház adott teret a színpadnak, amelynek tagjai az ottani együttes és a tanár úr által idehozott fiatalok köréből kerültek ki. Akkoriban puhult fel és vált nyitottabbá a politikai rendszer, és enyhültek a hidegháborús feszültségek is, így a hatvanas években szinte napról napra tárgult a világunk – egyebek között azáltal, hogy mind nagyobb és nagyobb szelete vált hozzáférhetővé a kortárs nyugati és keleti irodalomnak egyaránt. A következő összeállítás, amelyet *Emberként élni* címmel adtunk elő, főként Jevtusenko, Vozneszenszkij és Vinokurov verseire épült, akik merész és fontos dolgokat mondtak el a világunkról, mégsem voltak támadhatók, hiszen a szovjet költészet oszlopainak számítottak. Ebben a műsorban persze más világok képviselői is teret kaptak: így például a görög Janniszt Ritszosz. Az estnek volt némajáték-betéteje is. Uray később is arra törekedett, hogy mind színház-szerűbb tegye az eredeti felfogás szerint puritán, szerkesztett műsorokat. Emlékezetes alkotása volt például a Fővárosi Művelődési Ház Egressy Gábor Irodalmi Színpadával (amelynek egyébként szintén egyik meghatározó művészegyénisége volt) közösen megvalósított *Carmina Burana*, amelyet a középkori diákköltészet darabjaiból és François Villon verseiből állított össze úgy, hogy beleszötte Carl Orff zenéjét, és helyenként táncbetétekkel is gazdagította az előadást.

A Nádasdy Kálmánnal folytatott rendezői tanulmányai

vizsgadarabjaként a pestiek és a telepiek összefogásával állította színre – Magyarországon elsőként – Friedrich Dürrenmatt *Fizikusok* című drámáját. Ebben tűnt fel Ronyecz Mária, akiből később vezető színész lett, noha szépen ívelő pályájának méltatlanul korán vetett véget a halál. Felejtethetetlenül alakította a Doktorkisasszony szerepét Uray Judit előadóművész, a tanár úr első felsége. A komoly visszhang és siker ellenére a keszkiek háttérbe szorítva érezték magukat, és ez olyan mély válságba sodorta az együttest, hogy csaknem felbomlott.

Ekkortájt indult Dunakeszin a gimnázium. Az első évfolyamok az alagi iskola – időközben már kétszer is jelentősen bővített – épületében kaptak helyet, és az általános iskolának több tanára őket is tanította. Uray György ösztönzésére a legelső évfolyamból viszonylag sokan csatlakoztak a színpadhoz, de a későbbi évfolyamokból is többen szegődtek hozzánk. Egy-két régebbi taggal együtt voltaképpen ők alkották annak a Társulatnak a magját, amely – korántsem változatlan összetételben, de töretlenül – máig is működött az Uray György Színház.

A tanár úr az újjáalakult együttesel a Petőfiben szinte előről kezdte a munkát. Hosszú időt szánt a felkészülésre. Tanultunk beszéd- és mozgástechnikát, színész mesterséget. Fejenként egy-két verset a végtelenségig csiszoltunk. Emellett elindult az Akadémia, melynek keretében Uray György és az általa kiválasztottak adták át tudásukat, tágitották a világunkat. Sokfelől közelítve próbáltuk megérteni a művészet és az ember lényegét. Előadásokat hallgattunk vallástörténetről, festészetről és zeneelméletéről, sőt belekóstoltunk előlünk rejtgetett világnézetek tiltott gyümölcseibe is. Emellett két kezünkkel építettünk magunknak egy kamaraszínpadot a művelődési házban, ahol a nagyszínpadot és az emeletet veszélyesnek nyilvánították és lezárták.

Ismét verses összeállításokkal léptünk a közönség elé. Szabó Lőrinc-, József Attila-, Juhász Ferenc- és Pilinszky János-estjeink voltak talán a legemlékezetesebbek. Újra indítottuk az Irodalmi Presszót, ahol hetente tartottunk ismeretterjesztő előadásokat, felolvasóesteket, és író-olvasó találkozókat, tárlatokat szerveztünk. Ezt követően kerültek sorra az egyfelvonásosok: Samuel Becket, Tennessee Williams és Balázs Béla művei. A *kékszakállú herceg vára* lett az első olyan repertoárdarab, amely a következő évtizedekben is rendre felelevenedett a társulat műsorában.

A hatvanas évek második felében – hogy, hogy nem – elég sok pesti fiatal is bekapcsolódott a munkába. Egyikük Kovács Zsuzsa volt, aki mind a magánéletben, mind a színházcsinálásban Uray György méltó társává vált.

A tanár úr nevéhez fűződő irodalmi adaptációk egyik legkiemelkedőbb példája a *Gilgames* eposz színpadra vitele volt,

és ekkortájt vállalkoztunk Aiszkhülosz: *Leláncolt Prométheusz*ának bemutatására is. Akkor már országos szervezetségű volt az amatőr színházi mozgalom, és a különböző városokban megrendezett országos találkozókön valódi erőt tudott felmutatni: figyelemreméltóan új tartalmakat és művészi megoldásokat. Így adódott, hogy például a *Prométheuszt* az egri vár tömlöcbástyáján éppúgy eljátsz-

A Pincészínház 1996-os plakátja

hattuk, mint a debreceni Egyetemi templom homlokzata által kínált nagyszerű háttérben.

Uray György olyan vezető volt, aki teret mert és tudott adni azoknak, akik a szerkesztés és a rendezés terén is szertették volna megmutatni magukat, akár társulati tagok voltak, akár vendégek. Többek között itt kezdte a szárnyait próbálgatni Hegedűs Tibor, az Utcaszínház alapítója, vagy Gabnai Katalin, akiből a hazai drámapedagógia nagyasszonya lett.

A színpad fennállásának tizedik évfordulója alkalmából Uray György kezdeményezésére rendezték meg első ízben a Dunakeszi Művészeti Napokat, amely lényegében összművészeti fesztivál volt, és a mai napig folytatódván jelenleg is a város legrangosabb művészeti eseménysorozata.

Az első évtized elmúltával eredeti nevünkől elhagytuk az „irodalmi” jelzőt, és a hetvenes években egyre inkább valódi színházzá nemesedett a Dunakeszi Radnóti Miklós Színpad. A műsorban alkalmissal fel-felbukkantak még szerkesztett összeállítások, de az eredetileg nem színpadra szánt alkotások is dramatizált formában, színdarabjelleggel kerültek közönség elé. Ezek sorából feltétlenül ki kell emelni a *Száll a kakukk fészkére* című előadást, amely Ken Kesey regényének Uray György által átdolgozott és színpadra állított változata volt.

Rendező-tanárként a hetvenes évektől kezdve játszott komoly szerepet a szakmai közéletben, hiszen ő lett Pest amatőr színházi területének a felelőse, gazdája. Ekkor indultak el a széles körű, rendszeres képzések. Az alapvető cél a csoportvezetők, a rendezők felkészítése volt, hiszen ezáltal lehetett a nem hivatásos színjátszó együttesek és a diákszínpadok munkájának színvonalát emelni. Tanítványainak egyike – Lőkös Il-dikó – például hivatásos, kőszínházi dramaturg lett.

Ez idő tájt munkálta ki Uray György azt a művészi arculatot, melynek révén a társulattól a nyolcvanas évektől kezdve valódi alternatív színház lett. Mérföldkő volt a harmadik évtized elején az újabb kétkezi színházépítés a József Attila Művelődési Központ pincéjében. Egyebek közt azért, mert hihetetlenül intim az a közelség, amelyet ez a tér teremt a játszóknak és a nézők között. A színészek így szinte védtelenül kénytelenek feltárukozni a közönség előtt, másrészt viszont olyan meghitt lehet a kapcsolatuk, hogy abban a kifinomult, visszafogott kifejezőeszközök is megélnék és hatnak.

Olyan szerzők fémjelezték a Dunakeszi Pincészház működését, mint Per Olov Enquist, Edward Albee, Samuel Becket, Agatha Christie, Molnár Ferenc, Jean Genet, Ingmar Bergman és Tennessee Williams. Ebben az időszakban Uray György már az országos alternatív színházi mozgalomnak is elismert tekintélye, vezetője. Elindítja a Prológus Színiiskolát, amely aztán szimbiózisban dolgozik, és rendszeresen együttműködik a társulattal. Az itteni tanítványok közül már ismert színész: Kéri Kitty, Nyári Zoltán, Rajkai Zoltán és Turek Miklós, valamint a bábszínészek is kiváló Ruszina Szabolcs.

Felelőtlenül leegyszerűsítő képet adna Uray György tanári és mesteri működéséről, ha csak azok egy részét hoznánk szóba, akik végül is hivatásos színházi emberekké váltak, hiszen a

Uray György rendezés közben

mindenkori társulat kebelében és hatókörében rengeteg személyiség gazdagodott a művészet szeretetével és értésével, s kapott életre szóló útravalót akkor is, ha később egészen másfelé kanyarodott a sorsa. Különleges tisztelet illeti azokat is, akik éveken, évtizedeken keresztül valódi elhivatottsággal csinálták, csinálják ezt a színházat anélkül, hogy profi létre ácsingóznának. Körükből hadd emeljek ki – mintegy jelképként – egyetlen nevet: Tóth Györgyét, aki az együttesnek legrégebb, a kezdetektől egészen – 2004-ben bekövetkezett – haláláig folyamatosan munkálkodó tagja volt

A tanár úr egyébként mindenkor vállalta a felelős értelmiségi léttel járó közéleti szerepeket is. Annak idején értelmiségi klubot szervezett Dunakeszin, részt vállalt az első önkormányzat kulturális bizottságának munkájában, életre hívta és a kezdetekben vezette is a Waldorf-iskolát.

Amikor az agydaganat rohamosan megfosztotta őt a cselekvés lehetőségeitől – mindenekelőtt kitüntetett eszköztől: a beszéd képességétől –, nem adta fel. A műtétek után nagyon mélyről indulva küzdött vissza magát a tevékeny életbe – így a színházcsinálás terepére is. A szervezetén újra elhatalmasodó betegség azonban nem engedélyezett számára sok időt, végül is lebírta őt, de csak a testét, a fizikai jelenlétét vehette el tőlünk. A vele – a velük – való találkozásoknak termékeny, mércét és erőt adó emlékét, nyomát viszont nem képes felemészteni a porhüvely mulandósága.

A XX. század harmincas, negyvenes éveiben az Egyesült Államokban az ott tevékenykedő kiváló magyar tudósokat, akik kivételes szellemiséget és ragyogó eredményeket mutattak fel, az akkori tudományos közéletben marslakókként emlegették. Különleges szerencsénkre nekünk ebben a – mára már várossá nőtt – községben megadatott, hogy olyan tanáremberekkel találkozzunk, mint Lissák György és Uray György, hogy olyan szellemi nagyságok közelében formálódhassunk, mint ők voltak.

Köszönjük, Tanár Urak! És tiszteletünk a marslakóknak!

E tanulmány a Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola 2003/04-es évkönyvében megjelent „Egy tanítvány emlékei” című írás bővített, átdolgozott változata.

